

УДК 1:378.048.2

**ЗНАЧЕННЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ
У ФОРМУВАННІ СУЧАСНОЇ ОСОБИСТОСТІ***THE SIGNIFICANCE OF A COMPETENCY-BASED
LEARNING APPROACH IN THE FORMATION
OF THE MODERN PERSONALITY***Соболь Т. В.,**

кандидат філософських наук, молодший науковий співробітник, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Київ, Україна),
e-mail: tanyasobol@bigmir.net, ORCID:
(<https://orcid.org/>): 0000-0002-3691-4192

Туренко В. Е.,

кандидат філософських наук, молодший науковий співробітник, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Київ, Україна),
e-mail: amo-ergo_sum@ukr.net, ORCID:
(<https://orcid.org/>)0000-0003-0572-9119

Sobol' T. V.,

*Candidate of Philosophy, Junior Researcher, Kyiv National University Taras Shevchenko (Kyiv, Ukraine),
e-mail: tanyasobol@bigmir.net, ORCID:
(<https://orcid.org/>): 0000-0002-3691-4192*

Turenko V. E.,

*Candidate of Philosophy, Junior Researcher, Kyiv National University Taras Shevchenko (Kyiv, Ukraine),
e-mail: amo-ergo_sum@ukr.net, ORCID:
(<https://orcid.org/>)0000-0003-0572-9119*

Дана стаття присвячена визначенню ступеню впливу компетентнісного підходу на формування особистості та розвитку всього суспільства. За допомогою аналізу та порівняння були виявлені ключові особливості головних понять компетентнісного підходу: «компетенції» та «компетентності». Методи аналізу та синтезу допомогли сформулювати висновки про те, що розвиток базових компетенцій та компетентностей повністю відображає становлення сучасної особистості та допомагає їй не лише адаптуватися до постійних суспільних змін, але й вирішувати безліч особистісних проблем. Методами індукції та дедукції вдалося встановити, що формування ключових компетенцій (умінь та знань) повинно починатися ще в школі, а компетентності (здатність правильно оцінити ситуацію та застосувати наявні знання та вміння в потрібний момент) можуть бути сформовані лише на базі набутих відповідних знань студента.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетенції, навчання, освіта, вищий навчальний заклад.

This article is devoted to determination of competency-based learning approach effect on the formation of personality and development of the whole society. By analysis and comparison methods were identified the key features of the main concepts of the competency-based learning approach. The methods of analysis and synthesis helped to formulate the conclusion that the development of basic competences fully reflects the formation of a modern personality and helps not only to adapt to constant social changes, but also to solve a lot of personal problems. The methods of induction and deduction made it possible to establish that the formation of key competences (skills and knowledge) should begin at school, and competencies (the ability estimate situation in a proper way and apply existing knowledge and skills at the right moment) can only be formed on the basis of the student's relevant knowledge.

Keywords: competence approach, competence, learning, education, higher educational institution.

Значимість питань, пов'язаних з формуванням і розвитком творчого потенціалу особистості та обумовленою необхідністю виявити шляхи соціальної та культурної адаптації людини до мінливого світу, набуває особливо гостре звучання в умовах інтенсивного пошуку шляхів подолання

наслідків суспільних криз які притаманні сучасній суспільству. Соціум, який є зацікавленим в своєму розвитку і вирішенні численних практичних проблем, висуває замовлення на формування людей–творців, здатних вирішувати ці проблеми, забезпечуючи поступальний рух суспільства. Тому завдання навчити вмінню самостійного мислення, здатності усвідомленого вибору з багатоманіття варіантів, творчого підходу до аналізу ситуацій стає особливо актуальним.

Об'єктивні чинники соціально–економічного і духовного розвитку сучасного суспільства, пов'язані з його переходом на якісно новий рівень функціонування, привели до змін освітньої парадигми. Тому прагматичну парадигму освітнього процесу змінює гуманістична парадигма, сучасною формою якої є компетентнісний підхід. Саме він найбільш точно відображає суть модернізаційних процесів в сфері освіти оскільки характеризується такими вміннями, здібностями та, особистісними характеристиками, які повинні безпосередньо використовуватися в практичній діяльності і формуватися через особистісний досвід учнів. У той же час, компетентнісний підхід розширює сферу впливу освіти на особистість учня за рахунок установки на саморозвиток у всіх видах життєдіяльності (пізнавальної, професійної, соціальної, особистісної) і передбачає якісно іншу систему оцінки готовності випускника до продовження навчання і успішної адаптації до мінливого суспільства.

Фахівці відзначають, що однією з найважливіших функцій сучасної освіти є розкриття і розвиток природних потенційних здібностей (і можливостей) людини до безперервного, активного збільшення знань, розвитку на цій основі самого себе як особистості, до цілеспрямованого, інноваційного, прогностично орієнтованого на основі отриманих знань формуванню середовища (середовищ) своєї життєдіяльності з одночасним підвищенням ступеня індивідуальної готовності до динамічної і творчо–поведінкової адаптації в мінливих умовах середовища [4].

Саме тому постало питання не лише змісту навчання, але й методів його викладання, адже саме від нашої освіти, її програм та віртуозності викладачів залежить як становлення професійного спеціаліста, так і розвиток повноцінної особистості, якій необхідно вижити в складних умовах сучасного світу. Вирішити дані проблеми можна за допомогою застосування компетентнісного підходу. Тому, метою даної статті є висвітлення доказів того, що компетентнісний підхід до освіти грає ключову роль у формуванні повноцінної сучасної особистості. Для логічного висвітлення даного питання слід, перш за все, показати різницю між «компетенцією» та «компетентністю»; розкрити суть та особливості (специфіку) компетентнісного підходу; висвітлити компетентності які є необхідними для формування повноцінної особистості; проаналізувати які компетенції можна здобути в загальноосвітньому закладі, а які можуть бути сформованими лише у ВНЗ.

Компетентнісний підхід є, по суті, інноваційною моделлю, що «накладається» на вітчизняну систему професійної освіти, яка формувалася протягом десятиліть, у відповідності до нових соціокультурних реалій. Саме компетенції допомагають суспільству розвинути та стати на нову ступінь розвитку. Розглядом компетенцій займалися такі науковці, як С. Б. Пучкова (компетенції студентів), В. Л. Болотова, В. В. Серікова, Н. В. Ярмоліцька [8] (теоретико-методологічний аспект компетентнісного підходу до освіти) В. І. Байденко (державні стандарти компетентнісного підходу), В. С. Безрукова, Н. Г. Мілованова, В. Н. Прудаєва (розрізнення понять «компетенція» та «компетентнісність») і т. д.

Загалом, введення в професійну освіту таких понять, як компетенція, компетентність, ключова компетенція, було обґрунтовано в середині минулого століття такими європейськими вченими, як Р. Бадер, С. Гіффорд, Д. Карр, Д. Мертенс, Б. Оскарсон, А. Шелтен та ін. В українській науці характеристика компетенцій як складових процесу модернізації професійної освіти міститься в роботах В. І. Байденко, А. А. Вербицького, В. І. Карташової, З. П. Ларських, А. В. Хуторського. Змістовна сторона компетенцій представлена в дослідженнях А. А. Вербицького, І. А. Зимньої, В. А. Кальнея, В. Я. Ляудіс та ін.

Основними поняттями, що розкривають зміст компетентнісного підходу до освітнього процесу, є поняття «компетенція» і «компетентність». У сфері освітньої діяльності поняття «компетенції» використовуються в двох взаємопов'язаних значеннях. По-перше, як дидактичні одиниці, що визначають найбільш важливі знаннево-навичкові результати освітнього процесу. По-друге, як характеристики особистості, на формування яких спрямований освітній процес.

Що ж дає заміна колишніх кваліфікаційних дидактичних одиниць компетенціями? На думку прихильників компетентнісного підходу, поняття «компетенція» носить інтегративний характер. Компетенції являють собою поєднання характеристик, що відносяться до знання і його застосування. У них більш чітко виражений особистісний аспект освітнього процесу. На думку Дж. Еспенбека, в компетенціях здатності, готовності і знання виявляються пов'язаними відносно цінностей [3, с. 814].

На думку Н. Г. Мілованова та В. Н. Прудаєвої, «компетенція – це здатність до здійснення практичної діяльності, що вимагає наявності понятійної системи та відповідного розуміння, оперативного вирішувати виникаючі проблеми і завдання» [7].

Таким же багатокомпонентним, як і компетенція, є поняття «компетентність». Згідно з В. С. Безруковим, компетентність – це володіння знаннями і вміннями, що дозволяють висловлювати професійно грамотні судження, оцінки і думки [1]. На думку Дж. Равена, компетентність – це специфічна здатність, необхідна для ефективного виконання конкретної дії в конкретній предметній області яка включає вузькоспеціальні знання,

особливого роду предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії [4, с. 86].

Подібне за змістом, але більш розгорнуте формулювання знаходимо в П. І. Самойленка: «компетентність – стійка здатність людини до діяльності зі знанням справи, яка складається з глибокого розуміння суті виконання завдань і проблем, хорошого знання власного досвіду, наявного в даній області, активного оволодіння його найкращими досягненнями, вміння вибирати засоби і способи дії, адекватні конкретним обставинам місця і часу, почуття відповідальності за досягнуті результати» [6, с. 27]. Таким чином, зважаючи на багатоаспектність і соціальну заостреність і, поняття «компетенція» і «компетентність» в сучасній науці набувають методологічне значення і виходять на рівень соціально-філософських категорій.

Важливу роль у набутті компетентності відіграє самоосвіта і самовиховання. Тому компетентність включає в себе такі особистісні якості, як рівень вимогливості, спрямованість, цілепокладання, емоційно-вольову регуляцію, ціннісно-смислові відносини. Так, І. В. Волгін вважає, що компетентність передбачає не стільки наявність у фахівця значного обсягу знань і досвіду, скільки вміння актуалізувати знання і вміння в потрібний момент та використовувати їх в процесі реалізації своїх професійних функцій. Компетентність проявляється в здатності правильно оцінювати ситуацію, що склалася і приймати в зв'язку з цим потрібне рішення, яке дозволяє досягти відчутного результату [1].

Компетентність – це мисленева здатність до аналітики, до актуалізації та мобілізації власних потенціалів, що забезпечує переключення потенційних ресурсів особистості в актуальні; здатність до особливої, логічної організації розумової діяльності: перетворюючої, пошукової, креативної; здатність продукувати не готові знання, а проектувати нову ефективну поведінку. Розвиток компетентності призводить до того, що людина може моделювати і оцінювати наслідки своїх дій заздалегідь і на тривалу перспективу. Це дозволяє їй здійснювати перехід від зовнішньої оцінки до вироблення «внутрішніх стандартів» оцінки себе, своїх планів, життєвих ситуацій та інших людей [5, с. 37].

Саме таким чином і формується цілісна особистість. Компетентнісний підхід в навчанні висуває основні вимоги до того, як людина пристосована до життя, а не кількістю вивчених знань. Таким чином, компетентнісний підхід висуває на перший план не інформованість суб'єкта навчання про проблему, а володіння відповідними компетенціями для вирішення проблем в таких сферах життя, як: пізнання і пояснення явищ дійсності; освоєння сучасної техніки і технології; у взаєминах людей, в етичних нормах, при оцінці власних вчинків; в практичному житті при виконанні соціальних ролей громадянина, члена сім'ї, покупця, клієнта, глядача, городянина, виборця; в правових нормах

і адміністративних структурах; при виборі професії та оцінці своєї готовності до навчання в професійному навчальному закладі, коли необхідно орієнтуватися на ринок праці; при необхідності вирішувати власні проблеми: життєве самовизначення, вибір стилю і способу життя, способів вирішення конфліктів.

Яким же чином можливо навчитися вирішувати різні проблеми та адаптуватися до різних умов? Цього повинна вчити освіта, головною метою якої має стати формування в учнів необхідних компетентностей в процесі навчання. Зміни, які відбулися в сучасному суспільстві, вимагають наявності у абітурієнтів таких компетентностей, як: наявність у студента мотиву здійснювати пізнавальну діяльність; вміння користуватися різними інформаційними джерелами для отримання нових знань; сформоване цілісне уявлення про картину світу, вибір власної світоглядної позиції, глибоку повагу до людей та повагу до національних традицій; здатність діяти в навколишньому мікросоціумі відповідно до норм моралі та правил поведінки.

Для підготовки такого випускника школи необхідні освітні установи, здатні виконувати наступні функції:

– забезпечення самовизначення, самоосвіти, саморозвитку особистості через створення сприятливих педагогічних умов для її творчої, особистісно-орієнтованої самореалізації;

– розвиток духовно-моральної сфери особистості учня, здатного самостійно працювати над розвитком власної моральності, свідомості, культурного рівня;

– соціалізацію особистості випускника, навчання самовизначення в навколишньому світі (природі і суспільстві), в просторі змін, за допомогою оволодіння способами перетворення існуючої реальності, власної діяльності, особистісного розвитку через комунікативну культуру, норми поведінки в усіх сферах життєдіяльності.

В університетських стінах, на базі вже здобутих знань та вмінь, студенти повинні опанувати компетенції, які допоможуть їм в подальшому розвитку власного «я». Перш за все вони стосуються вміння досліджувати, аналізувати, класифікувати, систематизувати, узагальнювати явища дійсності та наукові знання, володіти методами наукового пізнання навколишнього світу, освоєння навичок самовизначення, що мають істотне значення для вирішення проблем в будь-яких видах діяльності; вміння проектувати і планувати власну діяльність (пізнавальну, соціальну, професійну) та розвивати власні рефлексивні здібності: самоаналіз, самоконтроль своїх інтересів і можливостей; оволодіння засобами попередження і розв'язання конфліктів в реальній життєвій ситуації; знання психологічних особливостей особистості, законів і закономірностей особистісного розвитку, прогнозування та оцінювання наслідків розвитку конфліктних ситуацій в побуті, суспільстві, школі, в спілкуванні з однолітками; саморегуляція власної поведінки в рамках норм комунікації.

Наведені вище компетенції дозволять студентам розвинути їх абстрактно-логічне та практичне мислення, здатність вирішувати конкретні професійні задачі; творчий потенціал у всіх сферах психологічної активності; сформувати механізми самонавчання та самовиховання.

Таким чином, за словами А. Ю. Белгорова, впровадження компетентнісного підходу до процесів освіти і виховання дозволить не тільки самій особистості формуватися і продуктивно розвиватися на всіх етапах соціалізації, а й стати, в кінцевому рахунку, суб'єктом-креатором в широкому сенсі цього слова. Переваги даного походу – це здатність ініціювати суб'єкта на зміну ціннісних та соціальних домінант [2].

Саме тому, компетентнісний підхід відіграє досить важливу роль у житті цілого суспільства. Формування базових компетентностей допомагають становленню цілісної особистості, адже містять в собі компоненти, які є ключовими для даного процесу: формування цілісної картини світу та власного світогляду, вироблення власних принципів та цінностей, правил поведінки та поваги до існуючих традицій, самовизначення та самоідентифікація, особистісна реалізація, розвиток морально-духовних якостей, соціалізація та соціальна адаптація індивіда, вміння планувати та проектувати власну діяльність, вміння досліджувати, аналізувати, систематизувати різноманітну інформацію та на основі виявлених даних робити власні об'єктивні висновки. Лише повноцінна особистість, яка володіє ключовими компетенціями здатна здійснювати креативні досягнення та подолати складні економічні та соціальні проблеми, які притаманні сучасному суспільству.

Список використаних джерел

1. Байденко, В.И., 2005. 'Компетентностный подход к проектированию государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования (методологические и методические вопросы): Методическое пособие', Москва: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов.
2. Белогуров, А.Ю., Зайцева, А.В., 2017. 'Инновационная образовательная среда корпоративного университета: особенности становления и развития в стратегии реализации компетентностного подхода', *Психолого-педагогические аспекты работы преподавателя вуза. Межкафедральный сбор-ник научных статей*, 2, с. 13–24.
3. Болотов, В.А., Сериков, В.В., 2005. 'Компетентностная модель: от идеи к программе', *Педагогика*, 10, с.8–14.
4. Зимняя, И.А., 2004. 'Компетентностный подход в образовании (методолого-теоретический аспект)', *Проблемы качества образования: Материалы XIV Всероссийского совещания*, 2, с.101.
5. Коршунов, С.В., 2005. 'Подходы к проектированию образовательных стандартов в системе многоуровневого инженерного образования' в *Труды методологического семинара «Россия в Болонском процессе: проблемы, задачи, перспективы»*, Москва: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, с.37.
6. Самойленко, П.И., Гершиц, Т.В., 2009. 'Специалист', *Диалог в условиях интеграции вузов и предприятий*, 5, с.27–28.
7. Селезнева, Н.А., Субетто, А.И. ред., 2002. 'Квалитативные культура, образовательная среда и технологии в образовании. Материалы X Симпозиума «Квалитетрия в образовании»

методология и практика», 5. М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов.

8. Ярмолицька, НВ., 2016. 'Сучасна наука і освіта: українські реалії та європейський досвід', Софія, Гуманітарно-релігійнознавчий вісник, 1 (5), с. 82–86.

References

1. Bajdenko, VI., 2005. 'Kompetentnostnyj podhod k proektirovaniju gosudarstvennyh obrazovatel'nyh standartov vysshego professional'nogo obrazovanija (metodologicheskie i metodicheskie voprosy): Metodicheskoe posobie (Competence-based approach to the design of state educational standards of higher professional education (methodological and methodological issues): Methodological guide)', Moskva: Issledovatel'skij centr problem kachestva podgotovki specialistov.

2. Belogurov, AJu., Zajceva, AV., 2017. 'Innovacionnaja obrazovatel'naja sreda korporativnogo universiteta: osobennosti stanovlenija i razvitija v strategii realizacii kompetentnostnogo pohoda (Innovative educational environment of a corporate university: features of formation and development in the strategy for implementing the competency approach)', *Psichologo-pedagogicheskie aspekty raboty prepodavatelja vuza. Mezhkafedral'nyj sbor-nik nauchnyh statej*, 2, s. 13–24.

3. Bolotov, VA., Serikov, VV., 2005. 'Kompetentnostnaja model': ot idee k programme (Competency model: from idea to program)', *Pedagogika*, 10, s.8–14.

4. Zimnjaja, IA., 2004. 'Kompetentnostnyj podhod v obrazovanii (metodologo-teoreticheskij aspekt) (Competence approach in education (methodological and theoretical aspect))', *Problemy kachestva obrazovanija: Materialy XIV Vserossijskogo soveshhanija*, 2, s.101.

5. Korshunov, SV., 2005. 'Podhody k proektirovaniju obrazovatel'nyh standartov v sisteme mnogourovnevnogo inzhener'nogo obrazovanija (Approaches to the design of educational standards in the system of multi-level engineering education)' v *Trudy metodologicheskogo seminaru «Rossija v Bolonskom processe: problemy, zadachi, perspektivy»*, Moskva: Issledovatel'skij centr problem kachestva podgotovki specialistov, s.37.

6. Samojlenko, PI., Gerish, TV., 2009. 'Specialist (Specialist)', *Dialog v uslovijah integracii vuzov i predpriyatij*, 5, s.27–28.

7. Selezneva, HA., Subetgo, AI. red., 2002. 'Kvalitativnye kul'tura, obrazovatel'naja sreda i tehnologii v obrazovanii. Materialy X Simpoziuma «Kvalimetrija v obrazovanii: metodologija i praktika» (Qualitative culture, educational environment and technology in education. Materials of the X Symposium «Qualimetry in education: methodology and practice»)', 5. М.: Issledovatel'skij centr problem kachestva podgotovki specialistov.

8. Jarmolic'ka, NV., 2016. 'Suchasna nauka i osvita: ukrai'ns'ki realii' ta jevropejs'kyj dosvid ((Modern education and science: Ukrainian realities and European development)', Sofija, *Gumanitarно-релігійнознавчий вісник*, 1 (5), s. 82–86.

* * *